

Разовій спеціалізованій вченій раді ДФ 76.051.040
у Чернівецькому національному
університеті імені Юрія Федьковича

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора
проректора Львівського державного університету внутрішніх справ

Балинської Ольги Михайлівни

на дисертацію Степенюка Олега Григоровича

«Герман Даубеншпек і матеріально-правова реляційна техніка»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Філософсько-правове дослідження, яке базується на історії, порівнянні та догматичному аналізі права, завжди є затребуваним. Особливо тоді, коли йдеться про нові для вітчизняного праворозуміння терміни, поняття, класифікації, інститути, підходи та методи, а не лише про певний кут зору на те, що вже траплялося в плинні усталеної вітчизняної юридичної традиції. Запропонована дисертація вже в самій темі містить нове для національної юриспруденції терміно-поняття «матеріально-правова реляційна техніка»; його загальна характеристика, нормативне конституювання і визначення методологічного значення особливо актуалізують напрям дослідження.

Конституювання ідей Германа Даубеншпека про правознаходження, яке має ґрунтуватися на досягненнях теорії юридичної аргументації як методологічній складовій загальної теорії права, філософії і соціології права, у поєднанні з абсолютною новизною предмета дослідження – матеріально-правової реляційної техніки – додатково переконують нас в актуальності обраної О.Г. Степенюком теми. Ця впевненість стає безсумнівною з огляду також на те, що філософське та методологічне осмислення правових процесів, які нині мають місце в Україні, помітно від них відстає.

Типова ситуація склалася у побудові вітчизняної теорії норм, яка не зовсім відповідає завданням, які поставлені сьогодні. На місце до певної міри застарілої теорії права та теорії правознаходження норм мають прийти нові напрацювання, нові підходи, зародки нових традицій. Однак те, які саме кроки варто зробити у цьому напрямі, залишається дискусійним питанням, проблемою, яка, мабуть, ще довго не буде вирішеною. Саме тому спрямування зусиль на подолання цієї теоретико-пізнавальної прогалини у правознавстві варте уваги академічної спільноти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є загалом достатнім для вирішення низки теоретичних і прикладних питань, пов'язаних з глибоким аналізом стандартної реляційної техніки, репрезентованої Германом Даубеншпеком та редакторами його основної дослідницької праці, а також експертного стилю опрацювання правової справи.

Цьому сприяло використання широкого спектру джерельної бази. Особливого схвалення заслуговує використання першоджерел, що для такого типу досліджень важливо і показово. Як зазначається у рукописі дисертації, дисертант використав 156 джерел, у яких відображено різні аспекти проблематики і з якими він вдало зіставив результати своїх авторських пошуків.

Архітектоніка розвідки послідовна, зумовлена логікою викладу дослідницького матеріалу, що дало змогу здобувачеві комплексно розкрити всі питання змісту. Дисертація та опубліковані праці свідчать, що їх автор провів ґрунтовне наукове дослідження й попередньо належним чином оприлюднив отримані результати.

Окремої уваги заслуговує методологічна основа дослідження, що становить комплекс вдало підібраних і компілятивно поєднаних проблематикою теми дисертації філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Так, у методологічній базі дисертації інтегрувалися філософські та правові концепти розуміння

матеріально-правової реляційної техніки в сенсі Г. Даубеншпека. Використання автором дисертації широкого спектру методів та наукових підходів (зокрема, діалектичного, текстологічного, герменевтичного, порівняльного, системного, а також аналізу та синтезу, узагальнення, абстрагування, моделювання та інших) дало можливість комплексно дослідити структурні складові дисертаційної роботи.

На основі застосування цілісної системи методів у вивченні ідей щодо процедури ухвалення судового рішення, обґрунтованого в процесі колегіального розгляду правової справи, автор не лише чітко сформулював мету дослідження, а й вичерпно визначив відповідні завдання, які науково грамотно виконав. Зокрема, йому вдалося влучно визначити поняття реляції та реляційної техніки як передумов для визначення матеріально-правової реляційної техніки; з'ясувати релевантну історію реляційної техніки; продемонструвати внесок Г. Даубеншпека, а також редакторів РВП у розвиток стандартної реляційної техніки; вичерпно охарактеризувати емансипацію експертного стилю; диверсифікувати поняття залучення реляційної техніки в Україні; визначити поняття правознаходження в реляційній техніці з часів Г. Даубеншпека; охарактеризувати старий і новий нормотворчий базис реляційної техніки; окреслити субсумцію і зважування як форми застосування матеріального права в реляційній техніці; продемонструвати співвідношення експертного стилю і теорії юридичної аргументації; розкрити розуміння внутрішнього та зовнішнього експертного стилю; довести значущість методики зважування у рецепції, адаптації та розвитку в Україні матеріально-правової реляційної техніки, як її описав Г. Даубеншпек.

Наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, засвідчена навіть самим вибором проблематики дослідження, а також використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему. Роботі загалом властивий комплексний характер монографічного дослідження та наукова новизна в *методологічному контексті*.

Найсуттєвіші результати, які відображають внесок дисертанта у розробку означеної проблеми, можна звести до низки положень, що є концептуально новими й важливими для національної юридичної науки і практики. Зокрема, *вперше*:

- сформульовано поняття матеріально-правової реляційної техніки та запропоновано його визначення як сукупності матеріально-правової складової стандартної реляційної техніки, репрезентованої Г. Даубеншпеком, та емансипованого експертного стилю, коли імпліцитно та експліцитно проявляються особливості знаходження і застосування матеріального права в навчальній і/або судовій практиці;

- історія стандартної реляційної техніки та експертного стилю в Німеччині поділена на три періоди – класичний (старий) період, який тривав приблизно з 1500 по 1850 рік, перехідний – з 1850 по 1930 рік, сучасний – з 1930 року донині. Причому в основу періодизації покладено такі факти, як виникнення реляційної техніки, перехід від письмового до усного судового процесу, а також перетворення реляційної техніки в робочий метод опрацювання правового матеріалу. Історія експертного стилю поділена на два періоди: перший етап тривав із 1884/1896 року до 1971 року і може називатися субсумтивним, а другий – з 1971 року донині та може називатися деліберативно-субсумтивним. За основу взято той факт, що експертний стиль у сучасному розумінні – це методика використання передусім субсумції в процесі аналізу правової справи, а з 70-х років ХХ століття дедалі більшого значення набуває зважування, яке має бути залучене до експертного стилю в розгляді справи;

- введено в науковий обіг поняття емансипації експертного стилю, під якою пропонується розуміти існування в навчальній практиці поряд із комплексною, тобто і процесуально-правовою, і матеріально-правовою реляційною технікою разом, окремої тільки матеріально-правової реляційної техніки. Причому встановлено, що експертний стиль і матеріально-правова складова стандартної реляційної техніки сьогодні збігаються в методичному значенні.

Крім цього, дисертантом *удосконалено*:

- поняття правознаходження у вузькому, широкому і якнайширшому сенсі, при цьому в першому випадку йдеться про поняття подальшого творення права (як це розумів Ф. К. фон Савіньї) або про вільне правознаходження (за теорією Є. Ерліха), в другому – про поєднання, наприклад, подальшого творення права і його тлумачення, а третьому – про залучення до поняття правознаходження поняття конкретизації права та двох форм застосування права – субсумції і зважування. Конкретизацію права тут слід розуміти як уточнення, тобто спосіб поведження з так званими основними і допоміжними нормами;

- поняття нормотворчого базису реляційної техніки завдяки розрізненню старого нормотворчого базису, який тісно взаємопов'язаний із поділом норм на основні та допоміжні (як це розуміли Б. Віндшайд та Г. Даубеншпек), і нового нормотворчого базису, який полягає в поділі норм на правила і принципи (згідно з Р. Алексі);

- поняття зважування як форми застосування матеріального права за рахунок аналізу правил переваги в контексті зовнішнього і внутрішнього експертного стилю.

До того ж, у дисертації *набули подальшого розвитку*:

- дослідження дуалізму реляційної техніки, який проявляється у співіснуванні стандартної реляційної техніки та експертного стилю;

- аналіз субсидіарного відношення двох форм застосування права – субсумції і зважування – в матеріально-правовій реляційній техніці на основі теорії раціонального юридичного дискурсу Р. Алексі, результатом якого є поділ експертного стилю на внутрішній, орієнтований на субсумцію і правила як дефінітивні веління, і зовнішній експертний стиль, орієнтований на зважування і принципи як веління оптимізації;

- умови для рецепції, адаптації і розвитку в Україні матеріально-правової реляційної техніки. Зокрема показано, що її методична складова може бути розвинена за рахунок залучення зважування, а сама матеріально-правова складова потребує тільки адаптації до вимог вітчизняного права.

До здобутків автора, окрім поєднання загальнотеоретичного наукового характеру дослідження з актуально-прикладним характером обраної теми, можна також віднести вміння комплексно узагальнювати, чітко аналізувати й адаптивно синтезувати доволі об'ємний правовий матеріал, вичерпно обґрунтовувати положення та спрямовувати їх на подальший розвиток практики правозастосування.

Крім того, серед позитивних моментів дисертації можна відзначити логічність і чіткість висновків, науково рівний і виважений стиль викладення матеріалу, високу повагу автора до попередніх дослідників, їхніх підходів, теорій і міркувань. У роботі узагальнено теоретичний досвід багатьох поколінь правників і запропоновано чимало цікавих ідей та пропозицій, що змушують по-новому дивитись на проблему розуміння матеріально-правової реляційної техніки.

Дослідження завершене обґрунтованими, – аргументованими, теоретично і практично цінними фундаментальними висновками, що впливають зі змісту всієї дисертації.

Зауваження щодо дисертаційної роботи. Загалом позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаю за доцільне звернути увагу на деякі дискусійні положення поданої до захисту розвідки, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дослідження. Зокрема:

1. У дисертації підхід Г. Даубеншпека до реляційної техніки розуміється як прояв так званої філології права, проте це поняття пояснюється тільки як контрпоняття до репрезентованої С. Ерліхом соціології права. Водночас такого типу ранній лінгвістичний поворот у юридичній методології і теорії норм заслуговує на більшу увагу, з огляду на певні особливості та специфіку використання мови в юридичних текстах.

2. Здобувач аналізує поняття матеріально-правової реляційної техніки в основному під кутом спільних ознак стандартної реляційної техніки і експертного стилю опрацювання правової справи, проте особливостям цих

двох різновидів реляційної техніки приділяє менше уваги. Видається, що детальніший розгляд цього питання міг би зробити дисертацію повнішою і довершенішою. Тож дослідникові варто було би розкрити своє бачення щодо цього під час прилюдного захисту дисертації.

3. Дисертант у своєму дослідженні доволі часто послуговується поняттям балансу: і в аналізі сучасного періоду історії реляційної техніки (що характеризується врівноваженням як навчальної, так і судової функції реляції в рамках збалансованого усно-письмового судового процесу), і в розгляді правових принципів, які застосовуються у формі зважування та пропорційності (в контексті нового етапу розвитку експертного стилю), і в доведенні доцільності залучення зважування (деліберації, балансування, принципу пропорційності) до реляційної техніки тощо. Однак серед використаних джерел немає жодних праць українських вчених-процесуалістів за цією проблематикою, наприклад Оксани Дуфенюк (Львівський державний університет внутрішніх справ), яка протягом останніх п'яти років оприлюднила до 30-и публікацій, основним предметом яких є баланс у кримінальному провадженні. Хотілося б почути, чи здобувач знайомий із цією авторською доктриною львівської дослідниці та як він міг би адаптувати її до своєї наукової розвідки?

При цьому треба наголосити, що зазначені запитання не впливають на загальний належний рівень проведеного наукового дослідження, яке за важливістю поставлених і вирішених теоретико-правових проблем та глибиною отриманих рекомендаційно-прикладних результатів якісно вирізняється з-поміж нових розробок у цій сфері.

Загальний висновок. Дисертація «Герман Даубеншпек і матеріально-правова реляційна техніка» виконана якісно, є цілісною, логічно завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що передбачають вирішення низки теоретичних і практичних питань, пов'язаних із визначенням особливостей методики матеріально-правової реляційної

техніки. Це дає підстави констатувати, що робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Степенюк Олег Григорович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор
проректор Львівського державного
університету внутрішніх справ**



Ольга БАЛИНСЬКА

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	
Підпис	<i>Ольга Балінська</i>
засвідчую:	
Учений секретар	<i>Н.Я. Рудяк</i>
"30"	"11" 2023 р.